

kdy další práva vyvolají její nezbytné omezení. Právo volby ohledně porodu dítěte zahrnuje právní jistotu, že volba je legální a nepodléhá sankcím, ať už přímo či nepřímo.

■ Vnitrostátní orgány mají k dispozici určitý rozsah volné úvahy, když rozhodují o otázkách péče o dítě. Pokud se však jedná o další omezení, jakým je například omezení styku rodiče s dítětem, nebo pokud jde o záruky k zajištění účinné ochrany práva rodičů a dětí na respektování jejich rodinného života, je třeba pečlivá kontrola. Taková omezení vyvolávají nebezpečí, že rodinné vztahy mezi dítětem a rodiči by mohly být značně narušeny.

■ Musí-li být vydáno urgentní nařízení o péči o (novorozené) dítě, není vždy možné, s ohledem na naléhavost situace, přizvat k rozhodovacímu procesu osoby, které o děti pečují.

■ Je na žalovaném státu, aby prokázal, že před implementací okamžitého odebrání dětí z péče rodičů byly pečlivě posouzeny účinky tohoto opatření a možné jiné alternativy.

■ Odevzdání novorozeného dítěte do veřejné péče v den jeho narození je extrémně přísné opatření. Musí zde existovat naléhavé důvody pro to, aby dítě bylo matce odebráno proti její vůli ihned po porodu. Lze si těžko představit šok a úzkost, jaké by v takové situaci prožívala i zdravá matka.

■ Jedná-li se o tak drastické opatření vůči matce, jakým je odejmutí jejího dítěte ihned po porodu, jsou příslušné státní orgány povinny zvážit nějaké méně tvrdé opatření.

■ Žena žijící s jinou ženou v registrovaném partnerství nemá právo, aby se s ní jednalo stejně jako s biologickým otcem, pokud se jedná o zápis do rodného listu dítěte partnerky. Tyto dvě skupiny jsou naprosto nesrovnatelné, takže zde nelze namítat diskriminaci.

■ Článek 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy nezavazuje její smluvní státy poskytnout párům stejného pohlaví stejná práva jako manželům, pokud se jedná o adopci druhým rodičem.

Právní téma Rodinných listů

Dítě a právo

JUDr. Jiří Vlastník, advokát

Narození dítěte a jeho postupná proměna z malého bezbranného stvoření odkázaného na péči rodičů v lidskou bytost schopnou samostatné existence, svobodného uvažování a rozhodování je jedním z největších zázraků přírody. Tato proměna se nutně odráží i v právu, které dospívá spolu s dítětem¹⁾ a přispívá k jeho

postupnému začleňování do společnosti. Jak pravil Livius, nic není společností dražšího než děti. Děti jsou pro většinu lidí jedním z hlavních smyslů existence a v hodnotovém žebříčku zaujímají nej přednější místo. Základním principem postupující právní úpravou je proto jejich zvláštní ochrana. Ta se však může dostávat do konfliktu s jinými zájmy, jako jsou zájmy rodičů, poškozených, ochrana společnosti před škodlivým jednáním apod. Úkolem práva je proto i v této oblasti hledat odpovídající rovnováhu, což však vyžaduje odpověď na řadu (lečdy kontroverzních) otázek. Předmětem tohoto článku je stručně poukázat alespoň na některé z nich.

1. Dítě v právním smyslu

1.1 Nenarozené dítě

Lidský život vzniká početím a od početí mu též právo přiznává ochranu, jakož i (za stanovených podmínek) práva a povinnosti. Otázka, nakolik je počaté, nenarozené dítě (*unborn child*) přímým nositelem práv (zejména

práva na život), se může stát od státu lišit^{2),3)} a byla též vznesena před Evropským soudem pro lidská práva (dále „ESLP“). Z jeho judikatury lze dovodit (byť přímé odpovědi se ESLP vyhýbá), že lidský plod přímé a nepodmíněné právo na život podle Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) nemá,⁴⁾ ale toto právo je implicitně omezeno právy a zájmy matky (ESLP nicméně uznává, že i lidský plod může podle konkrétních okolností požívat určité ochrany).⁵⁾ ESLP přiznává státům možnost uvážení při stanovení, kdy život začíná, jak budou počaté dítě ve svém právním řádu chránit a jaké podmínky pro umělé přerušení těhotenství případně nastaví.⁶⁾ ESLP přitom dovodil povinnost státu zajistit vytvoření a dodržování jasných pravidel o provádění umělého přerušení těhotenství tam, kde je tato možnost v právu předvídána a ženy s ní mohou počítat. Nepřekvapí, že rozsudky

2) Způsoblost mít práva a povinnosti (právní subjektivitu) má podle českého práva též počaté dítě (*nasciturus*), narodí-li se živé – viz § 7 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů; tato úprava je významná zejména z pohledu dědického práva. Nový občanský zákoník (zák. č. 89/2012 Sb.) stanoví ve svém § 25, že na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, má se za to, jakoby nikdy nebylo. K zájmům počatého dítěte přihlížejí i soudy v některých řízeních (např. řízení o určení, kdo ze společných nájemců bytu zůstane nájemcem – viz § 705 obč. zák.).

3) Např. v Irsku je právo plodu na život zakotveno v čl. 40.3.3. irské ústavy z 29. 12. 1937 a umělé přerušení těhotenství se připouští pouze v případě ohrožení života těhotné ženy, který též požívá ústavní ochrany.

4) Výslovně ESLP dovodil neexistenci práva na život u embryí vzniklých umělým oplodněním – viz rozsudek ESLP, *Evans v. Spojené království*, z 10. 4. 2007. V konkrétním případě šlo o spor, kdy se paní Evans neúspěšně bránila proti tomu, aby šest zárodků, které byly vytvořeny a uschovány v době jejího vztahu s p. J. (šlo o poslední nádeje pí Evans na vlastní děti), bylo zničeno pro odvolání souhlasu p. J. po rozchodu páru s použitím embryí. ESLP nicméně porušení ESLP neshledal, neboť pravidla byla jasně stanovena předem.

5) Rozsudek ESLP ve věci *Va. v. Francie* z 8. 7. 2004, odst. 80.

6) Srov. rozhodnutí Komise pro lidská práva ve věci *H. v. Norsko* z 19. 5. 1992 či rozsudek ESLP ve věci *Va. v. Francie* z 8. 7. 2004.

1) Před závorkou je nutno uvést, že výraz „dítě“ je v právu používán v zásadě ve dvou rovinách – jednak označuje lidského potomka bez ohledu na jeho věk, jednak člověka nezletilého. Tento článek se věnuje dítěti v posledně zmíněném smyslu. Srov. § 31 odst. 1 či § 85 a násl. zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

ESLP shledávající porušení Úmluvy v této oblasti se týkají zejména států, které z náboženských důvodů potraty odmítají (jako Polsko či Irsko), což se u nich projevuje nejen v zákonodárství, ale někdy bohužel i v negativním přístupu lékařů vůči zájemkyním o umělé přerušení těhotenství.⁷⁾ V Česku upravuje provádění potratů (dosud nenovelizovaný) zákon, stanovící podmínky pro přerušení těhotenství na žádost matky (do konce 12. týdne těhotenství) nebo s jejím souhlasem (kdykoliv v průběhu těhotenství, je-li ohrožen život nebo zdraví matky nebo zdravý vývoj plodu nebo jestliže jde o geneticky vadný vývoj plodu).⁸⁾ Umělé přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy, přerušení těhotenství mimo zákonný rámec, pomoc těhotné ženě k (nedovolenému) přerušení těhotenství či svádění těhotné ženy k nedovolenému přerušení těhotenství podléhá trestněprávnímu postihu, přičemž samotná těhotná žena, která své těhotenství uměle přeruší (byť nedovoleným způsobem), za takové jednání trestná není.⁹⁾ Lze uzavřít, že nenarozené (počaté) dítě přímým a nepodmíněným nositelem práv podle českého práva není.

1.2 Právní osobnost dítěte

Dítě jako fyzická osoba, které právo přiznává práva a povinnosti, vzniká podle českého práva narozením, za které se pokládá jeho oddělení od těla matky.¹⁰⁾ Narozením nabývá člověk právní osobnost (subjektivitu), tedy způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti.¹¹⁾ Jinými slovy, jakmile dítě „vykoukne“ z matčiny lůna na svět, vstupuje jako nositel práv a povinností do pavučiny právních vztahů.

Narozením se dítě stává nositelem převážné většiny základních lidských práv a svobod, jichž požívají všichni lidé (výjimkou je např. volební právo) a k nimž přistupují práva zvláštní, jejichž nositelem je člověk jen po dobu dětství. Základní mezinárodní smlouva zaměřená na ochranu dětí, Úmluva o právech dítěte,¹²⁾ navrhuje na předchozí mezinárodní deklarace dětských práv¹³⁾ a stanoví základní (minimální) katalog práv dítěte, která jsou její smluvní strany povinny dětem garantovat.¹⁴⁾ Některá z těchto práv se překrývají s obecnými základními lidskými právy a působí souběžně. Protože však Úmluva

o právech dítěte nepředvídá účinné kontrolní mechanismy (zejména právo jednotlivce podat stížnost proti státu),¹⁵⁾ hraje v rámci Rady Evropy i v této oblasti zásadní roli Úmluva a judikatura ESLP, který se v řadě případů vyjádřil k obsahu základních práv, jsou-li jejich nositeli děti, jimž přiznává zvláštní ochranu.

Již od narození může například dítě vlastnit majetek (bez ohledu na jeho hodnotu), může být zaměstnavatelem,¹⁶⁾ jako dědic může nahradit zůstavitele v řadě smluvních vztahů,¹⁷⁾ může být účastníkem soudních řízení¹⁸⁾ a nese též související povinnosti vůči třetím osobám i orgánům státu. Výjimkou jsou právní vztahy vyžadující od svých nositelů předchozí dosažení určitého věku s cílem ochrany řádného vývoje dítěte¹⁹⁾ nebo společenských zájmů,²⁰⁾ když některá oprávnění jsou vázána (zásadně) na nabytí zletilosti.²¹⁾ Právní osobnost tak roste a dospívá spolu s dítětem.

1.3 Dosažení zletilosti a svéprávnost

Mezníkem mezi dětstvím a dospělostí je z právního pohledu dosažení zletilosti, tedy okamžik, kdy člověk dovrší věk, s nímž právo zásadně spojuje plnou schopnost člověka samostatně právně jednat (svéprávnost či způsobilost k právním úkonům). Dosažení zletilosti jako hranice mezi dětstvím a dospělostí předvídá i Úmluva o právech dítěte, která rozumí dítětem každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Při stanovení hranice zletilosti právní řády vycházejí z konkrétních společenských podmínek a představ o tom, kdy je člověk vyvinut natolik, aby si zcela uvědomoval možnosti a následky svého jednání. Podle českého práva se zletilosti (a plné způsobilosti k právním úkonům) nabývá dovršením 18. roku věku, výjimečně jí lze nabýt již dříve uzavřením manželství se souhlasem soudu po dosažení 16. roku věku.²²⁾ Nový občanský zákoník přináší pojmovou změnu v tom, že před dosažením 18. roku věku nelze nabýt zletilosti,

7) Např. rozsudky ESLP ve věcech *Tysiac v. Polsko* z 20. 3. 2007, *A. B. a C. v. Irsko* z 16. 12. 2010, *P. a S. v. Polsko* z 30. 10. 2012 či *R. R. v. Polsko* z 26. 5. 2011.

8) § 4, 5 zák. č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství.

9) § 159–163 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

10) Do uvedeného okamžiku je lidský plod (počaté dítě) součástí matčiny těla.

11) Srov. § 7 odst. 1 občanského zákoníku, § 15 odst. 1 nového občanského zákoníku. Právní osobnost má člověk až do své smrti – viz § 23 nového občanského zákoníku.

12) Úmluva o právech dítěte byla sjednána na půdě OSN 20. 11. 1989 a jménem České a Slovenské Federativní Republiky byla podepsána v New Yorku 30. září 1990. Její překlad byl vyhlášen sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

13) Zejména Deklarace práv dítěte přijatá Valným shromážděním OSN 20. 11. 1959.

14) Viz čl. 6–40 Úmluvy o právech dítěte. Katalog je velmi široký, od práva na život a ochranu zdraví, zákazu otroctví, sexuálního zneužívání či obchodování s dětmi přes řadu práv rodinných, svobodu myšlení, shromažďování a sdružování po právo na vzdělání, práva duševně postižených na zvláštní péči, právo na řádné vzdělání, právo na odpočinek a volnočasové aktivity, zvláštní práva dětí obviněných z trestné činnosti aj.

15) Kontrolní funkci plní Výbor pro práva dítěte, jemuž státy předkládají zprávy o plnění svých závazků a který může od smluvních stran požadovat informace významné pro provádění Úmluvy o právech dítěte a každé dva roky předkládá valnému shromáždění OSN zprávu o své činnosti. Státy mají též povinnost zpřístupňovat zprávy, které Výboru pro práva dítěte předkládají, ve vlastní zemi široké veřejnosti (viz čl. 44 Úmluvy o právech dítěte).

16) Viz § 10 zák. č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů.

17) Viz zejména § 460 a násl. občanského zákoníku, a § 579 občanského zákoníku.

18) § 19 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů.

19) Např. způsobilost k přijetí k plnění povinné školní docházky za stanovených podmínek dítě nabývá dosažením 5. roku věku (§ 36 odst. 3 zák. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů), způsobilost být zaměstnancem nabývá až na výjimky dosažením 15. roku věku (§ 6 zákoníku práce, srov. § 34 nového občanského zákoníku) apod.

20) Různé věkové hranice jsou předvídány např. pro vydání řidičských oprávnění (§ 83 a násl. zák. č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů) či zbrojních průkazů (§ 19 zák. č. 119/2002 Sb., zákona o zbraních, ve znění pozdějších předpisů).

21) Např. všeobecnou podmínkou provozování živnosti je dosažení 18 let věku (§ 6 zák. č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon, ve znění pozdějších předpisů), byť zákon výjimečně umožňuje i provozování živnosti nezletilým (viz § 12 živnostenského zákona).

22) § 8 občanského zákoníku, § 13 odst. 1 zákona o rodině.

ale svéprávnosti (terminologický posun však není obsahově významný), a to buď uzavřením manželství,²³⁾ nebo přiznáním svéprávnosti rozhodnutím soudu nezletilému staršímu 16 let, je-li osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti, a to na žádost nezletilého nebo jeho právního zástupce se souhlasem nezletilého.²⁴⁾

Způsobilost k právním úkonům (svéprávnost) znamená právně uznanou schopnost nabývat pro sebe vlastním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (tj. právně jednat).²⁵⁾ Plně svéprávný člověk je schopen jednat s právními účinky pro svou osobu v celém rozsahu. Dítě před dosažením zletilosti plnou způsobilost k právním úkonům nemá. Platí, že je způsobilý jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku.²⁶⁾ Naplnění těchto podmínek je zapotřebí posuzovat vždy individuálně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu.²⁷⁾ Jednání nezletilého (nesvéprávného), které se těmito podmínkami vymyká, právo žádné právní účinky nepřiznává.²⁸⁾ Do doby, než dítě zletilosti (plné svéprávnosti) nabude, jej zastupují zákonem určené osoby. Podle konkrétní situace dítěte se může jednat o rodiče, osvojitele, opatrovníka, kolizního opatrovníka, poručníka, pěstouna apod., kterým pro výkon zástupčího oprávnění právo stanoví určité povinnosti za účelem ochrany zájmů dítěte²⁹⁾ a jejich nejvýznamnější úkony podmiňuje souhlasem soudu.³⁰⁾

2. Pozitivní povinnosti státu

Mezinárodní konsenzus o nutnosti zajistit dětem zvláštní ochranu se projevil ve sjednání řady mezinárodních smluv, upravujících různé oblasti života.³¹⁾ Státy jsou povinny přijaté smlouvy promítnout do svých vnitrostátních právních řádů smluvních stran a zajistit naplňování svých závazků v praxi. Judikaturou ESLP se jako červená nit line princip, podle něhož je stát povinen zajistit dostatečnou ochranu dětí a jejich práv nejen zdržením se zásahů ze strany státních orgánů, ale vytvořením účinného

právního rámce a mechanismů umožňujících prosazení práv dětí a zajištění jejich ochrany i vůči třetím osobám. Příkladem budiž povinnost zajišťovat ochranu života a zdraví dětí. Povinnost státu zdržet se násilí vůči dětem je posuzována zvláště přísně.³²⁾ Stát však kromě této negativní povinnosti nese i pozitivní povinnost vytvořit odpovídající pravidla ochrany dětí a účinně je vynucovat, včetně řádného vyšetřování a ukládání trestů při jejich porušení.³³⁾ Státní orgány jsou povinny konat bezodkladně poté, kdy se dozvěděly nebo měly vědět o závažném ohrožení či porušení práva dítěte na život a zdraví a dítě chránit. Nedostatek aktivity a rychlosti státních orgánů při prosazování ochrany dětí může založit porušení Úmluvy.³⁴⁾

V České republice je zvláštní ochrana dětí zakotvena v ústavním pořádku³⁵⁾ a blíže specifikována v zákonech i prováděcích předpisech velmi různorodé povahy. Dětem je zvláštní ochrana kromě oblastí, o nichž bude blíže pojednáno níže, poskytována například v pracovním právu,³⁶⁾ školním vzdělávání,³⁷⁾ ochraně zdraví,³⁸⁾ spotřebitelském právu³⁹⁾ či v potravinářském právu.⁴⁰⁾ Ke zlepšení sociální

32) Viz např. rozsudky ESLP ve věci *Okkali v. Turecko* z 17. 10. 2006, *Stoica v. Rumunsko* z 4. 3. 2008 či *Darraj v. Francie* z 4. 11. 2010.

33) Viz např. rozsudky ESLP ve věci *C. A. S. a C. S. v. Rumunsko* z 20. 3. 2012 či *I. G. v. Moldavsko* z 15. 5. 2012.

34) Viz např. rozsudek ESLP ve věci *Z. a ostatní v. Spojené království* z 10. 5. 2001, ve věci *D. P. & J. C. v. Spojené království* z 10. 10. 2002, *E. & ostatní v. Spojené království* z 26. 11. 2002 či *Kontrová v. Slovenská republika* z 31. 5. 2007. V posledně uvedeném případě byl posuzován následující skutkový stav: Paní Kontrová podala u policie v Michalovicích 2. 11. 2002 trestní oznámení na svého manžela pro napadení a zbití elektrickým kabelem (doložené lékařskou zprávou o pracovní neschopnosti v délce 7 dní) a uvedla, že manžel se vůči ní dopouští násilí již delší dobu. V polovině listopadu se paní Kontrová dostavila na policii s dotčeným manželem a pokusila se vzít obvinění zpět. Ze strany policie jí bylo sděleno, že pro zastavení věci je třeba, aby doručila lékařskou zprávu dokládající, že nebyla v pracovní neschopnosti déle než 6 dnů, což paní Kontrová učinila a zprávu policii doručila. Policie se poté rozhodla projednat věc jako přestupek a 26. 11. 2002 ji odložila. V noci z 26. na 27. 12. 2002 byla rodičem paní Kontrové a poté i jí samotnou přivolána policie a informována, že manžel paní Kontrové má stělnou zbraň a vyhrožoval, že zabije sebe i obě jejich děti. Policisté na místě manžela již nenašli a vyzvali paní Kontrovou k podání výpovědi 27. 12. 2002, což paní Kontrová učinila a setkala se s policistou, který však odpovídající úkony trestního řízení neprovedl. Dne 31. 12. 2002 ráno požádala paní Kontrová o pokračování v prověřování jejího trestního oznámení z 2. 11. 2002. Téhož dne dopoledne manžel Kontrové zastřelil obě děti a poté i sebe. Po vyšetřování případu došlo k odsouzení policistů pro nesplnění jejich povinností slovenskými soudy. ESLP s odkazem na svou dřívější judikaturu dovedl, že státy mají pozitivní povinnost chránit život jednotlivce ohrožovaného trestným jednáním jiného, pokud státní orgány věděly nebo měly vědět o tom, že se jedná o skutečné a bezprostřední ohrožení. Státní orgány musí na takové ohrožení bezodkladně reagovat a účinně mu zabránit. V posuzovaném případě se tak podle ESLP nestalo a SR svou povinnost chránit životy dětí porušila.

35) Viz zejm. čl. 32 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

36) Viz např. § 243 a násl. zákoníku práce upravující zvláštní pracovní podmínky mladistvých zaměstnanců.

37) Viz např. § 21 školského zákona či úprava zvláštních podmínek odpovědnosti školských zařízení za škodu vzniklou žáků či studentům v přímé souvislosti s vyučováním (§ 426 občanského zákoníku).

38) Např. zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů.

39) Např. při stanovení požadavků kladených na hračky a výrobky pro děti do tří let věku (viz § 25 a 26 zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů, nařízení vlády č. 86/2011 Sb., o technických požadavcích na hračky, ve znění pozdějších předpisů, či vyhláška č. 84/2001 Sb. o hygienických požadavcích na hračky a výrobky pro děti ve věku do 3 let, ve znění pozdějších předpisů).

40) Např. vyhláška č. 54/2004 Sb., o potravinách určených pro zvláštní výživu a o způsobu jejich použití, ve znění pozdějších předpisů.

23) Viz též § 672 odst. 2 nového občanského zákoníku.

24) § 37 nového občanského zákoníku.

25) Srov. § 8 odst. 1 občanského zákoníku a § 15 odst. 2 nového občanského zákoníku.

26) § 9 občanského zákoníku reflektuje změnu terminologie (rozdílení mezi zletilostí a svéprávností); podle § 31 nového občanského zákoníku se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.

27) Shodně např. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 103.

28) § 38 odst. 1 občanského zákoníku, resp. § 581 nového občanského zákoníku.

29) Viz zejm. § 27 odst. 1 občanského zákoníku a příslušná ustanovení zákona o rodině.

30) Viz např. § 28 občanského zákoníku.

31) Viz např. Úmluva o právech dítěte, Evropská úmluva o výkonu práv dětí z 25. 1. 1996 (vyhlášena pod č. 54/2001 Sb. m. s.), Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z 25. 10. 1980 (vyhlášena pod č. 34/1998 Sb.), Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s děvčaty ze 4. 5. 1910 (vyhláška č. 26/1913 ř. z. a č. 160/1922 Sb.), Mezinárodní úmluva o potírání obchodu se ženami a dětmi z 30. 9. 1921, vyhláška č. 123/1924 Sb.), Úmluva o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (Úmluva č. 182, vyhlášena pod č. 90/2002 Sb. m. s.) či Úmluva o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání (Úmluva č. 138, vyhlášena pod č. 24/2008 Sb.) aj.

situace rodin slouží některé sociální dávky (zejména přídatky na dítě) či daňové úlevy. Zvláštní význam má právní úprava působnosti a pravomocí orgánů, které v rámci veřejné správy zajišťují sociálně-právní ochranu dětí a vykonávají řadu důležitých úkolů (zejména poradenská a preventivní činnost, přijímání opatření na ochranu dětí a podávání souvisejících návrhů soudu aj.).⁴¹⁾ V souvislosti s judikaturou ESLP ohledně povinnosti státu přijímat bezodkladná opatření v případě ohrožení života či zdraví dítěte je významná úprava institutu vykazání⁴²⁾ a předběžných opatření,⁴³⁾ umožňující rychle reagovat na případy domácího násilí. Nejvyšší stupeň právní ochrany dětí pak zajišťuje trestní právo, které předvídá přísnější postih u celé řady trestných činů, jsou-li namířeny vůči dítěti.⁴⁴⁾ Řada ustanovení trestního zákoníku chrání konkrétní zájmy vztahující se specificky k dětem a jejich svobodnému, zdravému vývoji.⁴⁵⁾ Spáchání trestného činu ke škodě dítěte nebo svedení dítěte k trestnému činu, provinění či činu jinak trestnému je pak obecnou přitěžující okolností.⁴⁶⁾

3. Práva dítěte v rámci rodiny

Dítě je součástí rodiny a jako takové je nositelem práv i jejich předmětem, neboť se k němu vztahují práva jeho rodinných příslušníků (zejména na jeho výchovu a styk s ním), tvořící součást práva na soukromí a rodinný život.⁴⁷⁾ Toto dvojí postavení dítěte bohužel často vytváří třetí plochu, zejména v případě sporů mezi rodiči.

ESLP dovedl, že dítě má právo znát svůj původ, které se s vzrůstajícím věkem neztrácí, ale naopak nabývá na intenzitě.⁴⁸⁾ Toto právo však může podléhat omezením přijatým za účelem ochrany jiných zájmů. V případě adopce, kdy žadatel (adoptované dítě) požadoval zpřístupnění informace o svých biologických rodičích, ESLP dovedl, že k porušení Úmluvy nedochází, nalezne-li stát odpovídající rovnováhu mezi veřejným zájmem na prevenci nelegálních potratů a opouštění dětí, osobním rozvojem dítěte, právem matky na porod za odpovídajících lékařských podmínek a právem různých dotčených rodinných příslušníků.⁴⁹⁾ Naopak pokud právo bezvýjimečně preferuje zájem matky na utajení její identity a nesnaží se takovou rovnováhu nalézat (v konkrétním případě šlo o absolutní zákaz zjistit identitu matky, která při porodu uvedla, že chce zůstat v anonymitě), dochází k porušení práva

dítěte na soukromí.⁵⁰⁾ ESLP též dovedl, že do práva rodiče na ochranu soukromého a rodinného života spadá i právo na určení rodičovství,⁵¹⁾ nicméně je nutné i toto právo poměřovat jinými zájmy, přičemž ochrany požívají nejen biologické, ale i faktické rodinné vztahy, které mohou v konkrétním případě převážet.⁵²⁾ V řadě případů se ESLP vyslovil k zákazu diskriminace nemanželských dětí oproti dětem manželským, která se v některých právních řádech projevovala do nedávné minulosti, a to zejména v oblasti dědického práva.⁵³⁾

Dítě má právo na rodičovskou výchovu a péči, což koresponduje právu rodičů na jejich zajišťování.⁵⁴⁾ Platí, že vzájemný styk rodiče s dítětem je základním prvkem rodinného života, a je-li zjištěn rodinný vztah, má stát v zásadě povinnost jednat tak, aby mu umožnil se rozvíjet. Vždy je přitom nutné nalézat rovnováhu mezi různými zájmy (zejména dítěte, rodičů a společnosti), přičemž zájem dítěte by měl být na prvním místě, neboť prioritně se jedná o práva dítěte, a teprve sekundárně o práva jiných osob.⁵⁵⁾ Přirozený rodinný vztah není ukončen ani tím, že se o dítě stará stát.⁵⁶⁾ Ústavní péče dítěte je vždy považována za krajní prostředek zajištění péče dítěte dočasné povahy, jejímž konečným cílem je opětovné spojení dítěte s rodičem.⁵⁷⁾

V Česku je postavení dítěte v rámci rodiny upraveno zejména v zákoně o rodině, upravujícím fungování rodiny, výchovu a výživu dětí i pravidla řešení konfliktních situací. Dítě má jako součást rodiny též řadu povinností. Dítě podléhá rodičovské zodpovědnosti svých rodičů,⁵⁸⁾ kterou lze omezit pouze za podmínek stanovených zákonem,⁵⁹⁾

41) Viz zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 76a o. s. ř.

42) § 44 a násl. zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

43) § 76b o. s. ř.

44) Podle § 126 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů se dítětem rozumí osoba mladší 18 let, kvalifikované skutkové podstaty trestných činů nicméně zpravidla váží přísnější postih na spáchání trestného činu proti dítěti mladšímu patnácti let.

45) Např. § 169 (svěření dítěte do moci jiného), § 187 (pohlavní zneužití), § 192 (výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií), § 193 (zneužití dítěte k výrobě pornografie), § 194–204 trestního zákoníku (trestné činy proti rodině a mládeži) aj.

46) § 42 písm. h), i) trestního zákoníku.

47) Viz čl. 8 Úmluvy či čl. 7 Listiny.

48) Rozsudek ESLP ve věci *Godelli v. Itálie* z 25. 9. 2012.

49) Rozsudek ESLP ve věci *Odièvre v. Francie* z 13. 2. 2003. Konkrétně šlo o čl. 8 (právo na soukromí a rodinný život) a čl. 14 Úmluvy (zákaz diskriminace).

50) Rozsudek ESLP ve věci *Godelli v. Itálie* z 25. 9. 2012.

51) Rozsudek ESLP ve věci *Mikuš v. Chorvatsko* ze 7. 2. 2002.

52) Rozsudek ESLP ve věci *Abrens v. Německo* z 22. 3. 2012. V konkrétním případě ESLP posvětil postup německých soudů, které zamítly žalobu na určení otcovství potvrzeného biologického otce podanou po několika měsících od narození dítěte, žijícího s matkou a jejím novým přítelem, kteří podle závěru německých soudů (odvolací soud rozhodoval po cca 2 letech od podání žaloby) tvořili faktickou rodinu. Německé soudy se opířely o relativně neurčité pravidlo německého práva, neumožňující úspěch žaloby na určení otcovství (kterou lze jinak podat do dvou let věku dítěte), pokud právní otec dítěte žil s dítětem v rodinném společenství po delší dobu. V České republice jsou pravidla určování rodičovství stanovena v § 50a a násl. zákona o rodině, resp. § 775 a násl. nového občanského zákoníku.

53) Viz rozsudky *Marckx v. Belgie* z 13. 6. 1979, *Inze v. Rakousko* z 28. 10. 1987, *Mazurek v. Francie* z 1. 2. 2000, *Camp and Bourimi v. Nizozemí* z 3. 10. 2000 či *Brauer v. Německo* z 28. 5. 2009. Vzhledem k palčivosti tohoto problému došlo na půdě Rady Evropy ke sjednání Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství s cílem odstranění této diskriminace (v ČR vyhlášena pod č. 47/2001 Sb. m. s.). U nás zakotvuje rovnost práv manželských a nemanželských dětí čl. 32 odst. 3 Listiny.

54) Ústavní soud toto dovedl např. ve svých nálezech z 2. 11. 2010 sp. zn. I. ÚS 2661/10.

55) Srov. rozsudek ESLP ve věci *Zawadzka v. Polsko* z 23. 6. 2005 či *Pontes v. Portugalsko* z 10. 4. 2012. Obdobně staví zájem dítěte na první místo mezi kritérii pro rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče jednomu z rodičů ustanovení § 26 odst. 4 zákona o rodině.

56) Viz např. rozsudek ESLP ve věci *Ericsson v. Švédsko* z 22. 6. 1989.

57) Rozsudek ESLP ve věci *Scozzari a Giunta v. Itálie* z 13. 7. 2000, odst. 169. Podmínky nařízení ústavní péče upravuje v ČR § 46 zákona o rodině, nově § 971 a násl. nového občanského zákoníku.

58) § 31 zákona o rodině rozumí rodičovskou zodpovědností souhrn práv a povinností (a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, (b) při zastupování nezletilého dítěte a (c) při správě jeho jmění. Podmínky výkonu rodičovské odpovědnosti dále upravují § 32 a násl. zákona o rodině. 59) § 41 a násl. zákona o rodině.

své rodiče je povinno ctít a respektovat.⁶⁰⁾ Dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno jim podle svých schopností pomáhat, a pokud má vlastní příjem či majetek, přispívat na úhradu společných potřeb rodiny.⁶¹⁾ Nelze opomenout ani to, že vyživovací povinnost dětí a rodičů je vzájemná a není věkově omezena. Zatímco vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá, dokud nejsou děti schopny se samy živit, dítě (nezletilé i zletilé), které je schopno se samo živit, je povinno zajistit svým rodičům slušnou výživu, jestliže toho potřebují.⁶²⁾

Česká republika se v oblasti péče o nezletilé dlouhodobě potýká s délkou soudních řízení a byla za to ze strany Evropského soudu pro lidská práva opakovaně sankcionována.⁶³⁾ Problém však přetrvává i v nadále, a to jak v řízeních o věci samé, tak při rozhodování o návrzích na vydání předběžného opatření (kde pro rozhodnutí odvolacího soudu není stanovena žádná lhůta). K neúměrnému prodlužování délky řízení často dochází v důsledku nepřiměřeného počtu (krátkých) ústních jednání (namísto toho, aby se soudy snažily rozhodnout zpravidla při prvním jednání, jak jim zákon ukládá),⁶⁴⁾ značných prodlev mezi procesními úkony, opožděného vypracovávání znaleckých posudků apod.

Jsem přesvědčen o tom, že (zejména) ve věcech péče o dítě by bylo velmi prospěšné zavedení závazných lhůt pro vydání konečného rozhodnutí soudu, neboť prodlevy na jeho straně mohou vést ke konzervaci faktického stavu na újmu práv dětí a rodičů.⁶⁵⁾

4. Právo na vzdělání

Děti představují budoucnost a jejich vzdělání by mělo být předpokladem lepších zítřků. Právu dítěte na vzdělání je proto právními předpisy i judikaturou přisuzován stěžejní význam.⁶⁶⁾ Základními principy jsou bezplatnost přinejmenším základního vzdělávání a povinnost školní docházky po stanovenou dobu.⁶⁷⁾

Cíle vzdělávání jsou různorodé⁶⁸⁾ a do vzdělávacího procesu se nutně projektují představy o správné výchově k určitým hodnotám. Společnost má přirozenou tendenci vychovávat dítě k obrazu svému, což nutně vytváří třecí plochy zejména tam, kde se střetávají různé kultury a národnostní menšiny. Ve snaze otupit hrany formuloval ESLP ve svých rozhodnutích určité nosné principy,

z nichž by vzdělávání mělo vycházet. Základní zásadou je **nediskriminace**, tedy zajištění přístupu ke stejnému vzdělání všem bez rozdílu, přičemž náležitě musí být zohledněny zájmy menšin. Porušení této zásady ESLP shledal např. u Belgie, která neumožňovala dětem frankofonních rodičů s bydlištěm v převážně holandsky mluvícím regionu navštěvovat frankofonní školy.⁶⁹⁾ U nás vyvolal diskusi rozsudek, v němž ESLP dovedl porušení Úmluvy ze strany Česka z důvodu diskriminace romských žáků jejich častým umísťováním do speciálních škol, neboť podle něj při nastavení systému rozřazování do speciálních škol Česká republika dostatečně nezohlednila potřeby Romů jako příslušníků znevýhodněné skupiny, čímž došlo k jejich diskriminaci v právu na vzdělání oproti většinové populaci.⁷⁰⁾ S rozsudky ESLP, které dovedly diskriminaci Romů, se ostatně potýká celá řada států.⁷¹⁾

Za stěžejní ESLP pokládá toleranci a respekt k menšinovým názorům, včetně respektu k náboženskému či filozofickému přesvědčení rodičů, neboť právo na vzdělání je nutné vykládat ve spojitosti s právem na respektování soukromého a rodinného života, svobodou myšlení, svědomí a náboženského vyznání a svobodou projevu. ESLP dovedl, že organizace vzdělávání a jeho obsah spadá zásadně do kompetence jednotlivých států, nicméně informace a znalosti musí být předávány objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem. Zakázána je jakákoliv indoktrinace, kterou by bylo možné považovat za nerespektování náboženského či filozofického přesvědčení rodičů.⁷²⁾ ESLP neváhá zkoumat, nakolik konkrétní studijní osnovy splňují výše uvedené podmínky (s ohledem na menšiny v daném státu), a dospěje-li k názoru, že tomu tak není, shledává porušení Úmluvy. V konkrétních případech dospěl například k závěru, že povinná výuka (státního) náboženství v Norsku nebo povinná výuka předmětu „náboženská kultura a morální znalosti“ v Turecku byly vzhledem ke zjištěným okolnostem v rozporu s právem na (objektivní) vzdělání.⁷³⁾

Vášnivě diskuse v řadě evropských zemí vzbudilo nošení islámských šátků ve školách, které je ze strany některých muslimů vnímáno jako náboženská povinnost podléhající za jakýchkoliv okolností svobodě vyznání, ze strany části veřejnosti pak jako ostentativní projev nerespektování sekulárních základů státu a vzdělávacího systému, snaha o získání nových stoupenců islámu, případně projev ženské diskriminace. ESLP dovedl, že získávání nových stoupenců víry je jedním z projevů svobody vyznání a podléhá její ochraně. Svoboda náboženského vyznání však podle něj není absolutní a lze ji za určitých podmínek omezit. V demokratické společnosti, kde vedle

60) § 35 zákona o rodině.

61) § 31 odst. 4 zákona o rodině.

62) § 85 a násl. zákona o rodině.

63) Např. rozsudky ESLP ve věci *Voleský v. ČR* z 29. 6. 2004, *Paterová v. ČR* z 14. 9. 2004 či *Jabnová v. ČR* z 19. 10. 2004.

64) Viz § 114a odst. 1 o. s. ř.

65) K obdobnému závěru dospívá např. V. Kristková v článku Práva dítěte a procesní praxe českých soudů. In *Via Iuris*, IV/2005, s. 73.

66) V ČR právo na vzdělání garantuje čl. 33 Listiny. Zakotvuje je i čl. 2 dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě, podle něhož nesmí být nikomu odepřeno právo na vzdělání, přičemž při výkonu jakýchkoliv funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením. Srov. též čl. 28 Úmluvy o právech dítěte.

67) Viz čl. 28 Úmluvy o právech dítěte. V ČR čl. 33 Listiny zaručuje právo na bezplatné základní a střední vzdělání. Povinná docházka je v současnosti devítiletá, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku (§ 36 odst. 1 školského zákona).

68) Srov. § 2 odst. 2 školského zákona.

69) Rozsudek ESLP ve věci „Belgický jazykový případ“ z 23. 7. 1968. ESLP nicméně podotkl, že Úmluva nezaručuje právo na státem podporované vzdělání v jazyce rodičů.

70) Viz rozsudek ESLP ve věci *D. H. a ostatní v. ČR* z 13. 11. 2007.

71) Viz např. rozsudek ESLP ve věci *Sampanis v. Řecko* z 5. 6. 2008 a na něj navazující rozsudek *Sampanis v. Řecko* z 11. 12. 2012, *Lavida a ostatní v. Řecko* z 28. 5. 2013, *Orsus a ostatní v. Chorvatsko* z 16. 3. 2010 nebo *Horváth a Kiss v. Maďarsko* z 29. 1. 2013.

72) Srov. např. rozsudek ESLP ve věci *Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen* ze 7. 12. 1976, odst. 50–54 či rozsudek ESLP ve věci *Folgero a spol. v. Norsko* z 29. 6. 2007, odst. 84.

73) Rozsudky ESLP ve věci *Folgero a spol. v. Norsko* z 29. 6. 2007, resp. *Hasan a Eylem v. Turecko* z 9. 10. 2007.

sebe existuje více náboženství, může být podle ESLP nezbytné stanovit svobodě náboženského vyznání odpovídající omezení tak, aby byly smířeny zájmy různých skupin a zajištěn respekt k přesvědčení každého.⁷⁴⁾ ESLP proto v konkrétním případě posvětil, aby bylo učitelům základní školy zakázáno nosit islámský šátek, neboť podle něj sledoval legitimní ochranu práva žáků na nábožensky neutrální vzdělávání a podle ESLP lze jen obtížně sladit nošení islámského šátku s poselstvím tolerance, úcty k druhému, rovnosti a nediskriminací, které v demokracii musí každý učitel žákům předávat.⁷⁵⁾ ESLP následně aproboval i zákaz nošení islámského šátku vysokoškolským studentům.⁷⁶⁾ Je však třeba doplnit, že ESLP vždy zkoumá konkrétní úpravu i společenské prostředí v dané zemi zejména za účelem posouzení, zda byl zákaz skutečně nezbytný a proporcionální.

5. Právní odpovědnost dítěte

Právní odpovědnost lze chápat jako povinnost snášet následky vzniklé z důvodu určitého jednání či opominutí člověka, anebo následky spojené s určitou událostí, za niž osoba odpovídá z titulu svého zvláštního postavení. Rozlišuje se tak zejména mezi subjektivní odpovědností (odpovědnost za zavinění)⁷⁷⁾ a odpovědností objektivní (kdy člověk odpovídá bez ohledu na zavinění).⁷⁸⁾

Předpokladem odpovědnosti za zavinění je „schopnost zavinit“ neboli schopnost vlastním jednáním založit svou odpovědnost (tzv. delikt ní způsobilost), která se odvíjí od schopnosti člověka posoudit následky svého jednání (tzv. rozpoznávací schopnost) a toto jednání ovládnout (tzv. ovládací schopnost).⁷⁹⁾ U dětí se obě tyto schopnosti dotvářejí v průběhu jejich vývoje, čemuž odpovídá i právní úprava.

5.1 Odpovědnost dítěte podle soukromého práva

České soukromé právo nestanoví jako předpoklad delikt ní způsobilosti dosažení konkrétní věkové hranice. Po vzoru úpravy způsobilosti k právním úkonům vychází z toho, že delikt ní způsobilost nabývá dítě postupně. V každém konkrétním případě vzniku škody v důsledku jednání nezletilého se proto zkoumá, zda nezletilý byl schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky (pak za škodu odpovídá), či nikoliv (pak za škodu neodpovídá). Společně a nerozdílně s nezletilým za škodu odpovídá ten, kdo je povinen vykonávat nad nezletilým (v konkrétním čase a na konkrétním místě) dohled (např. rodiče, osvojitel, pěstoun, škola, zdravotnické zařízení, sportovní oddíl apod.). Osoba povinná vykonávat dohled

se odpovědnosti zproští, prokáže-li, že náležitý dohled nezanedbala (vykonával-li dohled právnická osoba, odpovídá tato právnická osoba, a nikoliv její zaměstnanci nebo jiní její zástupci).⁸⁰⁾

Podle soudní judikatury je při posuzování splnění podmínky náležitého dohledu nezbytné zohlednit i okolnosti týkající se osoby podléhající dohledu, jako například na věk, povahové vlastnosti a celkové chování nezletilého dítěte, přičemž náležitý dohled nemusí být nutně vykonáván nepřetržitě a bezprostředně.⁸¹⁾

V případě rodičů však náležitý dohled znamená nejen bezprostřední zabránění či zákaz určitého škodlivého jednání, ale i celkový přístup rodičů k výchově nezletilého a jejich výchovné působení k tomu, aby závažné jevy v jeho chování byly odstraněny.⁸²⁾ Rodiče tak mohou odpovídat za následky jednání dítěte, jsou-li při výchově nedůslední a nevěnují-li nezletilému a jeho aktivitám dostatečnou pozornost.

Může však dojít i k tomu, že za škodu způsobenou nezletilým **nebude odpovídat nikdo** (nebude-li u nezletilého dána rozpoznávací či ovládací schopnost a osoba povinná vykonávat dohled prokáže, že jej nezanedbala). Mělo by však jít o výjimečné případy, při jejichž posuzování je nutné náležitě zohlednit zájem poškozeného na náhradě škody.

Nový občanský zákoník nad rámec platné právní úpravy nově předvídá právo poškozeného na náhradu škody vůči nezletilému, který nenabyl plné svéprávnosti a není způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného.⁸³⁾

Kromě subjektivní odpovědnosti dítěte nejsou vyloučeny případy, kdy dítě bude za vzniklou škodu odpovídat objektivně, tedy bez ohledu na zavinění. Pro objektivní odpovědnost totiž není ovládací ani rozpoznávací schopnost významná a zákon pro děti zvláštní režim nepředvídá. Pokud se tak dítě dostane do postavení osoby nesoucí objektivní odpovědnost (například z důvodu nabytí určité věci, získání postavení zaměstnavatele apod.), bude odpovídat stejně jako dospělý.

Vznikla-li by nicméně dítěti objektivní odpovědnost za škodu v důsledku jednání osoby, která je povinna dítě jako vlastníka (či provozovatele) daného majetku právně zastupovat a tento majetek spravovat (např. rodič či opatrovník), mohlo by případně dítě uplatnit vůči této osobě nárok na náhradu škody.

5.2 Odpovědnost dítěte podle veřejného práva

Těž v oblasti veřejného práva vystupuje do popředí rozdíl mezi odpovědností za zavinění (na níž stojí trestněprávní odpovědnost či odpovědnost za přestupek), a objektivní odpovědností (zejména odpovědnost za správní delikt).

74) Rozsudek ESLP ve věci *Kokkinakis v. Řecko* z 25. 5. 1993. odst. 33.

75) Rozhodnutí ESLP ve věci *Dahlab v. Švýcarsko* z 15. 2. 2001.

76) Rozsudek ESLP ve věci *Leyla Şahin v. Turecko* z 10. 11. 2005.

77) Předpoklady subjektivní odpovědnosti jsou protiprávní jednání, vznik škody, příčinná souvislost a zavinění (viz § 420 občanského zákoníku).

78) Jedná se zejména o případy provozování určité činnosti, z níž vzniká nebezpečí pro společenské zájmy. V některých případech přichází v úvahu zproštění odpovědnosti (tzv. liberace), v jiných případech je tato odpovědnost přísná, bez možnosti liberace.

79) Srov. § 24 nového občanského zákoníku, podle něhož „každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout.“

80) § 422 občanského zákoníku; není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu pouze ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. Srov. § 2920 a 2921 nového občanského zákoníku.

81) Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Rc 3 Cz 57/68.

82) Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1333/2001.

83) § 2920 odst. 2 nového občanského zákoníku.

Za trestný čin neodpovídá ten, kdo v době jeho spáchání nedovršil patnáctý rok věku.⁸⁴⁾ Zvláštní pravidla pro posuzování odpovědnosti dítěte mladšího 15 let nebo mladistvého (toho, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku) upravuje zvláštní zákon o soudnictví ve věcech mládeže.⁸⁵⁾ Dopustí-li se děti mladší 15 let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež na návrh státního zastupitelství opatření potřebná k jeho nápravě uvedená v zákoně.⁸⁶⁾ Pro dovození trestní odpovědnosti je rozhodné výlučně dosažení stanovené věkové hranice, (nikoliv případné dřívější nabytí způsobilosti k právním úkonům /svěprávnosti/). Smyslem takové úpravy je jasné vymezení pravidel hry. Na druhou stranu tato úprava znemožňuje (v rámci trestněprávního posouzení) zohlednit individuální osobnost pachatele a jeho nebezpečnost. Konkrétní zájem na spravedlivém potrestání tak ustupuje abstraktnímu zájmu na ochraně určité věkové skupiny. Domnívám se, že toto řešení lze kritizovat a že mezi zájmy společnosti, poškozených a dětí by bylo možno nalézt lepší rovnováhu. Z mezinárodního práva vyplývá povinnost států stanovit ve svém právu minimální věk trestní odpovědnosti, věková hranice však spadá do jejich uvážení.⁸⁷⁾ Například ve Švýcarsku je hranicí trestní odpovědnosti 7 let, v Anglii či Walesu 10, v Nizozemí 12, ve Francii 13, v Německu 14, ve Španělsku či Portugalsku 16. V některých státech se uplatňuje zvláštní domněnka neodpovědnosti dítěte (tzv. *doli incapax*), kdy dítě v určitém věku není trestně odpovědné, není-li ze strany příslušných trestních orgánů prokázáno, že vzhledem ke stupni svého vývoje bylo schopné své jednání ovládat a vědělo, co činí. Například v Austrálii je hranice trestní odpovědnosti 10 let, avšak ve věku 10–14 let, se uplatňuje uvedená domněnka. Domnívám se, že toto řešení umožňuje přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu a zohlednit individuální stupeň vývoje dítěte. Proto je pokládám spravedlivý a vhodný prostředek dosažení společenských zájmů a myslím, že by zasloužilo další diskusi, byť těžiště právní úpravy musí nutně spočívat zejména ve volbě adekvátních opatření vůči dětským pachatelům.

Život je pestrý a i dítěti může vzniknout celá řada veřejnoprávních povinností. Dítě tak může být zaměstnavatelem, může provozovat živnost,⁸⁸⁾ může mu vzniknout povinnost podat daňové přiznání,⁸⁹⁾ může být vlastníkem řady věcí, s nimiž se plní zvláštní veřejnoprávní povinnosti apod.

Související povinnosti v takových případech vykonávají za nezletilého osoby, které mají oprávnění (a povinnost) nezletilého zastupovat, nicméně přímou

odpovědnost nese nezletilý. Proto by též případné sankce za porušení takových povinností, za něž se odpovídá objektivně (bez ohledu na zavinění, což je u správních deliktů obvyklé) měly být zásadně ukládány jemu. I zde však platí, že došlo-li ke správním deliktu v důsledku jednání či opomenutí zákonných zástupců dítěte, není vyloučen nárok dítěte na náhradu škody (například v podobě uhrazených pokut) vůči těmto zástupcům.

6. Zvláštní procesní práva dětí

Práva dítěte se reálně prosazují skrze procesní normy v řízeních, jichž je dítě účastníkem. V řízeních o právech dítěte je nutné toto zohledňovat a přistupovat k dítěti vždy jako k jeho účastníkovi, a nikoliv jeho předmětu. Příslušná procesní úprava musí stanovit zvláštní podmínky pro to, aby dítě mohlo svá práva účinně hájit. V řízení může dítě vystupovat buď **samo**,⁹⁰⁾ nebo prostřednictvím svého zástupce⁹¹⁾ – v řadě případů **kolizního opatrovníka**, chránícího zájmy dítěte v případech, kdy by se zájem zástupců dítěte mohl od zájmu dítěte lišit.⁹²⁾

Zvláštní význam má právo dítěte na informace o průběhu řízení a na to, aby bylo v řízení slyšeno a byl tak náležitě zohledněn jeho názor (je-li dítě schopno chápat danou situaci).⁹³⁾ Jak potvrdil Ústavní soud, právo dítěte být slyšeno je součástí jeho **práva na spravedlivý proces**, jehož uplatňování náleží přímo dítěti (jehož porušení se však za určitých podmínek mohou dovolávat i jiní účastníci řízení).⁹⁴⁾

Pokud jde o posouzení, zda je dítě schopno danou situaci chápat, bude záviset na posouzení konkrétního případu. Ústavní soud k tomu uvádí, že je třeba vycházet z toho, že člověk inteligenčně dospívá mezi 11 a 12 rokem života a na vrcholu výkonu je v tomto ohledu v 16 letech věku. Proto v případě rozhodování o nařízení ústavní výchovy dítěte staršího 12 let zásadně neexistuje důvod pro odeprání práva dítěte na slyšení přímo soudem.⁹⁵⁾

Též spáchá-li dítě (jakkoliv závažnou) trestnou činnost, je nutné mu v trestním řízení přiznat právo na zvláštní přístup respektující, že jeho osobnost ani schopnost hájit se není dosud plně vyvinuta. Ve Spojeném království vzbudil velkou pozornost případ dvou chlapců, kteří ve věku 10 let brutálně zavraždili dvouletého Jamese Bulgera (případ je níže zmíněn též v souvislosti s vlivem televizního násilí na děti) a v 11 letech byli souzeni před porotním soudem pro dospělé za velkého zájmu médií. Případ se na základě jejich stížnosti dostal až k Evropskému soudu pro lidská práva, který dovodil, že s dítětem obviněným z trestného činu musí být nakládáno způsobem, který plně zohlední jeho věk, stupeň vyspělosti, rozumové

84) § 15 trestního zákoníku. Obdobně platí i pro přestupky – § 5 odst. 1 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění.

85) Zák. č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. Zákon upravuje zvláštní podmínky odpovědnosti za protiprávní činy, včetně možnosti ukládat zvláštní opatření dětem a mladistvým a zvláštních podmínek řízení. Mírnější právní režim předvídá i zákon o přestupcích pro projednávání přestupků mladistvých (viz § 19 přestupkového zákona).

86) § 89 a násl. zákona č. 218/2003 Sb. v platném znění.

87) Srov. např. čl. 40 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte.

88) Podmínkou je souhlas soudu a ustanovení odpovědného zástupce – viz § 12 živnostenského zákona.

89) § 38g odst. 1 zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

90) Podle § 20 občanského soudního řádu platí, že každý může před soudem jako účastník samostatně jednat (procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabyvat práv a brát na sebe povinnosti.

91) Uvážení je ponecháno státům (srov. čl. 4, 5 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí).

92) Viz např. § 30 občanského zákoníku či § 37 odst. 2 zákona o rodině.

93) Viz čl. 12 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte či čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Srov. např. § 31 odst. 3 zákona o rodině či § 100 odst. 4 občanského soudního řádu.

94) Nález Ústavního soudu z 26. 8. 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09.

95) Nález Ústavního soudu z 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.

a emoční schopnosti. V konkrétním případě shledal soud porušení práva pachatelů na spravedlivý proces, přičemž přihlédl zejména k tomu, že řízení bylo vedeno před (běžným) královským soudem za plné účasti veřejnosti i značného zájmu médií (navíc např. lavice obžalovaných byla zvýšena tak, aby na obžalované bylo v soudní síni vidět), což samo o sobě mělo podle ESLP mimo jiné na obviněné zastrašující účinek.⁹⁶⁾

V České republice předvídá zvláštnosti řízení, jehož předmětem jsou trestné činy spáchané mladistvými (tj. dětmi staršími 15 let, a mladšími 18 let) nebo činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími 15 let zákon o soudnictví ve věcech mládeže.⁹⁷⁾ V souladu s ním probíhají tato řízení před zvláštními soudy pro mládež a od běžného trestního řízení se odlišují v řadě ohledů (např. odborné předpoklady zúčastněných osob, omezení veřejnosti řízení, ingerence orgánu péče o dítě, zvláštní podmínky vazby, zvláštní průběh hlavního líčení aj.).⁹⁸⁾

7. Ukládání tělesných trestů

Zvláštní pozornosti se dostává právní úpravě tělesného trestání dětí, vnímaného tradičně jako krajní výchovný prostředek, jak ostatně dokládá řada lidových rčení jako české „*Strom ohýbej, dokud je mladý*“, anebo drsnější uzbeké „*Kdo chce z hovad vychovati stádo slušných hovádek, musí bičem dosáhnouti na šiji i na zadek*.“⁹⁹⁾

V současnosti se nicméně projevuje snaha po absolutním zákazu jakýchkoliv fyzických trestů, které se některé státy (včetně České republiky) dosud brání. Mezinárodní smlouvy sice neobsahují výslovný zákaz fyzických trestů, který však bývá dovozován ze zákazu mučení či jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.¹⁰⁰⁾ Podle stanoviska Výboru pro práva dítěte z roku 2006 tak mají všechny smluvní strany Úmluvy o právech dítěte povinnost rychle zakázat a odstranit jakékoliv tělesné tresty.¹⁰¹⁾ Proti tomuto stanovisku se řada států ohradila (např. Spojené státy, Spojené království či Austrálie) a pokládá je za příliš extenzivní výklad Úmluvy o právech dítěte. Lze poznamenat, že příslušný čl. 19 Úmluvy stanoví povinnost států chránit dítě všemi prostředky před jakýmkoliv tělesným násilím a pro odpůrce tělesných trestů je tak jednoznačný. Na druhou stranu však vzniká pochybnost, zda jeho smyslem je skutečně zamezit jakémukoliv násilí vůči dítěti zcela bez ohledu

na jeho intenzitu a okolnosti. Jako hlavní argument příznivců takového výkladu bývá zmiňováno, že děti nelze diskriminovat oproti dospělým (vůči nimž se tělesné násilí nepřipouští).

Tento argument však přehlíží, že dospělí na rozdíl od dětí nesou odpovědnost za své jednání, zatímco za výchovu dětí a někdy i za jejich konkrétní jednání odpovídají jejich rodiče či jiné osoby. Právě rodiče přitom poji s dítětem nejužší pouto, řeší s ním každodenní situace a měli by to být oni, kdo bude nejlépe schopen posoudit vhodnost použití určitých výchovných prostředků, a to navíc v soukromém prostředí, které musí požívat vysoké ochrany.

Každopádně je nezbytné rozlišovat mezi institucionalizovaným trestáním (ze strany státu) a „soukromým“ výchovným trestáním. ESLP tak shledal porušení čl. 3 (zákaz ponižujícího trestání) v řadě případů, směřujících zejména proti Spojenému království, v němž bylo ukládání tělesných trestů dětem ve školách na běžném pořádku. Do učebnic vstoupil případ *Tyrer*,¹⁰²⁾ týkající se uložení tělesného trestu 15letému chlapci, jenž byl soudem shledán vinným ze způsobení újmy na zdraví svému spolužákovi a byl mu uložen trest v podobě několik ran březovou metlou „na holou“, vykonávaný na policejní stanici za účasti policistů, otce chlapce a lékaře. ESLP jej shledal ponižujícím, v rozporu s čl. 3 Úmluvy.

Po sérii dalších případů byly nakonec tělesné tresty na anglických školách zakázány.¹⁰³⁾ V rakousko-uherské monarchii (včetně českých zemí) byl **zákaz tělesných trestů ve školách zrušen již v roce 1870.**¹⁰⁴⁾ Současný český zákon namísto pojmu trest používá termín kázeňské opatření a spolu s prováděcí vyhláškou obsahuje taxativní výčet těchto sankcí podle typu školského zařízení.¹⁰⁵⁾

Z pohledu domácích trestů je významný rozsudek ESLP ve věci *A. v. Spojené království*.¹⁰⁶⁾ Šlo o případ trestání 9letého (údajně nezvladatelného) kluka ze strany jeho otčima, kdy lékař konstatoval, že došlo k opakovanému bití rákoskou za užití značné síly. Otčím byl nejprve obviněn, ale následně obvinění zproštěn, neboť se nepodařilo prokázat, že by se v daném případě nejednalo o přiměřený výchovný trest (podle anglického práva by v trestním řízení muselo být prokázáno, že o přiměřený trest nešlo). ESLP shledal, že zákonná úprava, umožňující beztrestnost mužů, které se vůči dítěti dopustil násilí značné intenzity, není v souladu s povinností státu zajistit ochranu proti ponižujícímu trestání podle čl. 3 Úmluvy. V České republice domácí fyzické tresty výslovně zakázány nejsou a doporučení mezinárodních institucí v tomto směru ohledně jejich výslovného zakotvení jejich zákazu Česko prozatím vytrvale nerespektuje, což je předmětem

96) Rozsudek ESLP ve věci *T. v. Spojené království a V. v. Spojené království* z 16. 12. 1999.

97) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

98) § 4, 36 a násl. zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

99) Plachetka, J., *Velká kniha citátů a přísloví*. Praha: Academia, 2. vyd., 1996, s. 464.

100) Čl. 3 Úmluvy, čl. 37 Úmluvy o právech dítěte či čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Viz např. stanovisko Výboru pro lidská práva k čl. 7 (dokument HRI/GEN/1/Rev.1) či stanovisko Výboru OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva, podle něhož není fyzické trestání v souladu s ústředním principem mezinárodního humanitárního práva – důstojností jednotlivce (dokument HRI/GEN/1/Rev.4).

101) Obecné stanovisko Výboru pro práva dítěte č. 8 z r. 2006: Právo dítěte na ochranu před tělesnými tresty a jinými krutými či ponižujícími tresty (mj. čl. 19, čl. 28 odst. 2 a čl. 37 Úmluvy o právech dítěte).

102) Rozsudek ESLP ve věci *Tyrer v. Spojené království* z 25. 4. 1978.

103) Kromě níže popsáných případů např. rozsudky ESLP ve věcech *Cambell a Cosans v. Spojené království* z 25. 2. 1982 či *Costello-Roberts v. Spojené království* z 25. 3. 1993.

104) Srov. www.rodinavezline.cz/?ukaz=41_zajimave_clanky&IdMenu=8&grafika=0&detail=584.

105) Např. napomenutí třídního učitele, důtka třídního učitele, důtka ředitele školy, podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy nebo školského zařízení – viz § 31 školského zákona, § 17 odst. 3 vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů, či § 10 vyhlášky č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, ve znění pozdějších předpisů.

106) Rozsudek ESLP ve věci *A. v. Spojené království* z 23. 9. 1998.

kritiky ze strany evropských institucí.¹⁰⁷⁾ Podle § 31 odst. 2 zákona o rodině mají rodiče dítěte právo užít při výkonu své rodičovské zodpovědnosti přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoliv ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Použití „výchovného“ násilí ze strany rodiče vůči dítěti je proto zapotřebí posuzovat právě podle těchto kritérií. To samozřejmě neplatí, pokud by vykonáním fyzického trestu došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu¹⁰⁸⁾ anebo přestupku.¹⁰⁹⁾

Rozumný postoj zaujal k problematice tělesného trestání Nejvyšší soud, posuzující v loňském roce případ matky, jež ztrestala svého hyperaktivního syna vařečkou.¹¹⁰⁾ Její jednání soudy nejprve kvalifikovaly jako trestný čin týrání svěřené osoby podle § 198 odst. 1 trestního zákoníku. Nejvyšší soud však jejich rozhodnutí zrušil a dospěl k názoru, že je zapotřebí zkoumat celkové chování rodiče k dítěti. Týrání charakterizuje jako zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pocituje jako těžké příkoří, přičemž na jednání pachatele je třeba současně nahlížet v širším kontextu a nelze je z něj vytrhávat, jak soudy učinily. Nejvyšší soud též poukázal na nutnost zdrženlivé aplikace trestního práva až jako krajního prostředku (*ultima ratio*).¹¹¹⁾

Osobně jsem přesvědčen, že každý případ je nutné posuzovat individuálně a nalézat rovnováhu mezi právem dítěte na respekt jeho integrity a právem rodičů, kteří mají k dítěti přirozeně nejbližší, na použití odpovídajících, přiměřených výchovných prostředků.

Domnívám se, že absolutizace jakéhokoli práva, tedy ani práva dítěte, není správná a při aplikaci právních norem by měly být zohledněny konkrétní okolnosti případu. Myslím proto, že změna české právní úpravy není nutná. Obdobně se nedomnívám, že je třeba „za každou cenu“ sankcionovat případy bagatelního násilí ve školách ze strany učitelů vůči žákům. Velmi dobře si pamatuji na (opravdu nepřijemné) vytahování za vlasy, „orechy“ či pohlavky rozdávané naším jinak oblíbeným třídním učitelem (posléze ředitelem) na základní škole. Většina postižených je rozhodně nevnímala jako ponižující, ale jako následek nevhodného chování, za které přichází spravedlivý trest, anebo toho, že prostě byli ve špatný čas na špatném místě. Ale tak už to v životě chodí.

107) Viz např. zpráva Rady Evropy o stavu v České republice, publikovaná na www.coe.int/t/dg3/children/corporalpunishment/Source/CPAppendixUpdates/Appendix2UpdateJuly2013.pdf.

108) Zejména trestný čin ublížení na zdraví (§ 148 trestního zákoníku) nebo týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku).

109) Podle § 59 odst. 1 písm. h) zákona o sociálně-právní ochraně dětí platí, že fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že v úmyslu ponížit lidskou důstojnost dítěte použije vůči němu nepřiměřeného opatření. Za přestupek lze uložit pokutu až 50 000 Kč.

110) Soudy konkrétně uzavřely, že matka „v měsíci dubnu 2011 ve dvou případech v P., ul. B., v místě svého trvalého bydliště fyzicky trestala svého nezletilého syna, tím způsobem, že jej nepřiměřeně bila vařečkou po těle, zejména do obou hýždí, čímž mu způsobila krvaví podlitiny; tato zranění byla bolestivá, omezovala poškozeného v obvyklém způsobu života po dobu přesahující jeden týden. Toto zranění je nutné ze soudně lékařského hlediska považovat za ublížení na zdraví, přičemž se jednalo o násilí opakované, které odpovídá opakovanému vyvolávání bolesti s doprovodnými psychickými potížemi, a toto jednání mělo povahu týrání.“

111) Usnesení Nejvyššího soudu ze 17. 10. 2012, čj. 8 Tdo 1168/2012-23.

8. Právní úprava násilí na televizních obrazovkách

Zvláštní a složitou problematiku představuje ochrana dětí před násilím na televizních obrazovkách či v jiných médiích. Koneckonců této problematice se před nedávnem věnovaly i Rodinné listy a pravidelně je toto téma řešeno na úrovni Rady Evropy i orgánů Evropské unie, stejně jako mnohých vládních i nevládních organizací zabývajících se ochranou práv dětí. Neméně často se k těmto otázkám vyjadřuje Rada pro rozhlasové a televizní vysílání.

Problematika to je zajímavá nejen z legislativního pohledu, ale i proto, že je v přímém rozporu se zájmy mediálního, reklamního či hračkářského průmyslu.¹¹²⁾ Vliv sledování televizního násilí na nenarušeného jedince vyrůstajícího ve zdravém sociálním prostředí je omezený. Jak však vyplynulo z řady výzkumů, televizní násilí, zejména určité jeho jevové formy, negativně ovlivňuje hodnoty, vzorce chování i trestnou činnost páchanou dětmi v mnoha směrech. Televizní násilí vzbuzuje sklon k násilí, podporuje ho, je-li již přítomen, ukazuje metody vykonávání násilných činů, učí způsobům, jak se vyhnout odpovědnosti za ně, stimuluje spojení mezi krutostí a sexem, snižuje práh emoční citlivosti dítěte, omezuje jeho schopnost uvědomovat si následky svého jednání a zvyšuje výskyt psychických traumat v populaci. Mechanismy nápodoby násilných scén (ať již vědomé či nevědomé) jsou dostatečně popsány a potvrzeny i řadou tragických případů z praxe.¹¹³⁾ Lze přitom dobře určit objektivní faktory zobrazovaného násilí, zvyšující pravděpodobnost jeho negativního vlivu na děti a nápodoby.¹¹⁴⁾ To umožňuje přistoupit k legislativní úpravě jejich vysílání, beroucí zřetel na specifické potřeby dětí.

112) K problematice důvodů vysílání televizního násilí, jeho působení na děti a jeho zákonné úpravy blíže viz Vlastník J. *Televizní násilí a zákon*. Praha: Votobia, 2005. ISBN 80-7220-245-6.

113) Například ve Spojeném království pobouřil veřejnost případ, kdy dva desetiletí kluci mučili a zavraždili dvouletého Jamese Bulgera, poté, co viděli na obrazovce horor Hračka 3. Případ skončil před ESLP a je o něm pojednáno na jiném místě v souvislosti s právem dětí na spravedlivý proces (rozsudek ESLP ve věci R. T. a J. V. v. *Spojené království*). V Izraeli vedlo napodobování násilí školáky z wrestlingových zápasů v 90. letech k omezení vysílání wrestlingu a zavedení zvláštních programů do škol určených k boji proti tomuto fenoménu (viz Cantor Joanne: *The Psychological Effects of Media Violence on Children and Adolescents*, 19. duben 2002, www.joannecantor.com). Celá řada vražd (včetně Kolumbijského masakru) je vzhledem ke zjištěným skutečnostem či výpovědím pachatelů spojována s filmem O. Stonea *Takoví normální zabijáci* (1994). V této souvislosti lze zmínit i zajímavou právní bitvu, kterou proti O. Stoneovi a producentovi filmu svedl John Grisham, autor populárních detektivek a v konkrétním případě advokát jedné z obětí. Žaloba založená na argumentu, že film je nutné považovat za vadný výrobek, způsobivší v konkrétním případě škodu, byla však nakonec zamítnuta.

114) Mezi tyto faktory lze řadit zejména následující: 1) Prezentovaný hrdina dosahuje úspěchu právě díky agresivnímu způsobu jednání. Jedinci, kteří se chovají násilně, získávají odměnu, nebo nejsou potrestáni. 2) Násilné chování má velký počet obětí. 3) V poměru ke spouštěcím vlivům je násilí zcela nepřiměřeně intenzivní. 4) Nejsou zobrazovány důsledky násilí (utrpení obětí, bolest, výčitky svědomí atd.) a násilí neprobouzí znechucení. 5) Násilí je oficiálně ospravedlňováno (např. předchozím utrpením agresora a „přirozenou“ touhou po pomstě). 6) Prvky zobrazovaného násilí (způsoby provedení, zbraně atd.) jsou blízké nebo stejné jako prvky násilí ve skutečném životě. 7) Násilí je doprovázeno emotivní zvukovou kulisou. 8) Násilné scény jsou ve vypjatých momentech přerušovány reklamou. 9) Násilným pořadem je favorizován mechanismus inkluze (uzavření celého souboru pocitů, emocí, a myšlenek vyvolaných násilnou scénou, kterou jedinec není schopen vstřebat) před introjekcí (vstřebáním) (viz Vlastník, J. cit. dílo, s. 81).

V Česku předvídá zákaz vysílání pořadů s vymezeným obsahem či omezení vysílání určitých pořadů ve stanoveném čase (od 6 do 22 hodin) zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání.¹¹⁵⁾ V důsledku užití neurčitých právních pojmů a vzhledem k jejich obtížnému výkladu není však bohužel právní úprava příliš funkční, čehož důsledkem je vysílání řady velmi násilných pořadů, které by se v jiných evropských zemích v hlavním vysílacím čase na obrazovkách objevit nemohly. Jsem přesvědčen, že v tomto ohledu by českému právu prospěla změna, a existuje řada modelů, jimiž se lze inspirovat a které jsou zpravidla založeny na klasifikaci pořadů ze strany provozovatelů podle konkrétních obsahových prvků,¹¹⁶⁾ autencenzuře, informovanosti diváka i kontrole dodržování stanovených pravidel. Nezbytný je též pokračující společenský dialog o problematice nejen televizního, ale mediálního násilí vůbec. Velkou výzvu v tomto směru představuje právní úprava internetu. Plně se ztotožňuji se slovy někdejšího francouzského ministra kultury, J. J. Aillagona, který uvedl: „Ochrana nejzranitelnějších, boj proti všem formám násilí, odmítnutí diskriminace a nenávisti jsou v samém srdci naší společenské smlouvy. V kultuře poznamenané silou a všudypřítomností obrazu je proto na nás všech odmítnout banalizaci násilných či agresivních vzorů, zejména v myslích těch nejmladších.“¹¹⁷⁾

9. Ochrana osobních údajů dětí na internetu

Do popředí se v současnosti dostává problematika ochrany soukromí na internetu, představujícího (zejména) pro děti často alternativní realitu. Zneužití osobních

115) Viz § 32 zák. č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů. Provozovatel vysílání je tak mimo jiné povinen (e) nezařazovat do vysílání pořady, které mohou vážně narušit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých zejména tím, že obsahují pornografii a hrubé samoučelné násilí, (f) bezdůvodně nezobrazovat osoby umírající nebo vystavené těžkému tělesnému nebo duševnímu utrpení způsobem snižujícím lidskou důstojnost, (g) nezařazovat v době od 06.00 hodin do 22.00 hodin pořady a upoutávky, které by mohly ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých; tato povinnost se na provozovatele vysílání nevztahuje, je-li vysílání koncovému uživateli dostupné na základě písemné smlouvy uzavřené s osobou starší 18 let a je k němu poskytnuto technické opatření, které této osobě umožňuje omezit přístup k vysílání dětem a mladistvým.

116) Inspirativní je např. nizozemský systém Kijkwijzer.

117) Jean-Jacques Aillagon, francouzský ministr kultury, v dopise ze 6. 6. 2002, pověřujícím B. Kriegela provedením analýzy účinků televizního násilí, jeho společenských a právních rozměrů.

údajů dětí na internetu (často ze strany jejich vrstevníků) mívá někdy tragické následky. Známy je případ Kanadana Ghyslaina Razy, známého jako *Star Wars Kid*, jehož kamarádi umístili na internet videozáznam, na němž dočtený ve svých 14 letech nemotorně ztělesňuje oblíbenou postavu ze *Star Wars* a který se stal hitem internetu. Ghyslain Raza však v důsledku toho utrpěl psychický otřes a musel podstoupit dlouhodobé léčení. Některé případy **kyberšikany** bohužel končí i sebevraždou.

Před státy tak stojí nelehký úkol zajistit i v internetovém prostředí vyznačujícím se vysokou mírou anonymity ochranu (nejen) dětských práv. Zajímavý případ týkající se této problematiky řešil i ESLP.¹¹⁸⁾ Ve Finsku došlo pod jménem 12letého chlapce k umístění inzerátu na internetovou seznamku s linkem na jeho osobní web. Podle inzerátu chlapec hledal intimní vztah s klukem jeho věku či starším, který by mu ukázal, „jak na to“. Chlapec se však o inzerátu dověděl, až když obdržel e-mail od zájemce o seznámení. Jeho otec poté požádal poskytovatele příslušného severu o sdělení identity osoby, která inzerát na server umístila. Provozovatel to odmítl s odkazem na povinnost respektovat soukromí této osoby a její identitu nesdělil ani policii v rámci trestního řízení. Finské soudy poté potvrdily, že takovou povinnost nemá.

Evropský soud pro lidská práva shledal, že Finsko porušilo čl. 8 Úmluvy (právo na ochranu soukromí), a dovodil, že stát má povinnost zajišťovat efektivními mechanismy ochranu soukromí, i pokud k porušování dochází ze strany jednotlivců, včetně kriminalizace určitých jednání a dostatečně odstrašujících mechanismů od takového jednání. Podle jeho názoru případné nároky vůči provozovateli serveru dostatečně účinné nejsou, ale jak veřejný zájem, tak zájem oběti vyžadují zakotvení prostředků nápravy umožňujícího identifikaci skutečného pachatele a to, aby od něj oběť mohla dosáhnout odpovídajícího zadostiučinění.

Jak ESLP uzavírá, byť jsou svoboda projevu a důvěrnost předávaných zpráv v prostředí telekomunikací včetně internetu velmi významné, nemůže být tato ochrana absolutní a musí být poměřována i jinými legitimními cíli, jako je prevence kriminality či ochrana práv jiných.

10. Závěr

Nelson Mandela prohlásil, že duši společnosti nejjasněji vyjevuje způsob, jak se chová ke svým dětem.¹¹⁹⁾ Mnohé o ní nepochybně vypovídá i postavení dětí v právu. Právo musí spočívat na pevných hodnotách a ochraně dětí patří jedno z předních míst. Ani ona však nemůže být absolutní, neboť při hledání spravedlivého řešení je zapotřebí zohledňovat celou řadu často protichůdných zájmů. Nalezení odpovídající rovnováhy mezi těmito zájmy je úkolem zákonodárce a osob uvádějících právo v život, jimž by měl být ponechán dostatek prostoru pro zohlednění konkrétních okolností každého případu. Spravedlnost tkví v detailu a při jejím hledání nelze zapomínat na zdravý rozum.

118) Rozsudek ESLP ve věci *K. U. v. Finsko* z 2. 12. 2008.

119) „There can be no keener revelation of a society's soul than the way in which it treats its children.“ Citováno na www.brainyquote.com.